

TYPOGRAFARBEJDE?

EN ANMELDELSE AF NY TEKNIK PÅ DAGBLADENE*

Bjarne Andersson og Peter Søndergaard

»Årsagen til, at dagbladsejernes teknologiske offensiv først og fremmest retter sig imod de grafiske arbejdere, er, at arbejdsgiverne betragter dem som en økonomisk belastning og en trussel mod produktionen af aviser, fordi de har monopol på de kvalifikationer, som skal til at fremstille disse aviser. De grafiske arbejdere har desuden vist, at de er parate til at benytte dette monopol til at sikre ordentlige arbejds- og lønforhold. Hvis de grafiske arbejdere nægter at fremstille aviserne, kan ingen andre gøre det. Sådan har det ihvertfald været indtil for få år siden.«

Med dette citat åbnes der i studenter-projektrapporten *Ny teknik på dagbladene* for en aktuel, exemplarisk analyse af en skærpet klassekampssituation, som den udspiller sig mellem dagbladsledelser og grafiske arbejdere på baggrund af indførelse af ny teknik i produktionsprocessen. En situation som er anderledes og har et ganske andet perspektiv for de grafiske arbejders reproduktionsbetingelser end det tegnede til »for få år siden«.

Rapporten er udgivet på RUC-forlag i en serie, hvor de tidligere udgivelser har været *Rammerne for socialt arbejde – om socialarbejdernes erhvervsfunktion*, *Kvinder i industrien* og *Asfaltarbejde – en arbejdsmiljøundersøgelse*. Den gruppe studerende, som har skrevet rapporten om ny teknik på dagbladene, har gennem længere tid arbejdet med analyser af og forsøgt at koordinere diskussionerne om den grafiske branche i bred forstand. Sidst har gruppen stået som organisator af et weekend-seminar i foråret 1977 på RUC omkring situationen på de danske dagblade. Deltagere var bl.a. medlemmer fra det grafiske kartels arbejdsledelsesudvalg, typografer fra forskellige dagblade, forskere og studenter.

* Grete Breinholt, Niels Peter Dahl, Bjarne Bo Jensen, Timm Nielsen, Søren Viemose: *Ny teknik på dagbladene* Projektrapport fra RUC, Roskilde Universitetsforlag, 1977, 116 sider.

Den følgende gennemgang af gruppens rapport er opbygget således: først skal rapporten refereres i sine hovedtræk; dernæst skal den belyses som et led i traditionen for de fagkritiske rapporter; så følger et kritik-afsnit, hvor vi vil koncentrere kritikken om gruppens teknologiopfattelse og gruppens fagforeningsbestemmelse og behandling. Vi slutter af med en diskussion af gruppens forslag til og forståelsen af indholdet i de grafiske arbejdes kamp.

Hvad handler rapporten om?

Inden for den grafiske branche har gruppen valgt at koncentrere sig om den tekniske udvikling på dagbladene og har her igen afgrænset problemstillingen omkring årsager og konsekvenser af den »ny tekniks« indførelse i dagbladenes satsafdelinger. Afgrænsningen er ikke begrundet i, at den ny teknik alene indsættes her, men i at indførelsen her størrelsesmæssigt og aktuelt er den mest massive. Og så fordi indsættelsen af ny teknik her sker i en arbejdsproces, som hidtil har været præget af levende håndværksmæssige arbejde. De truende perspektiver for arbejderne i satsafdelingerne er derfor frisættelse i stor skala.

Gruppen har endvidere afgrænset beskrivelsen til at omfatte 13 ud af ialt 44 danske dagbladssætterier. Ved udvælgelsen af de 13 har de valgt et spektrum, som repræsenterer forskellige stadier af teknisk udvikling, og således at det fortrinsvis er de større dagbladssætterier, som er medtaget.

Efter de indledende afsnit gør gruppen rede for »motiverne bag den ny tekniks indførelse«. Her finder gruppen, at der er tale om to uadskillelige motiver hos dagbladsejerne. Det ene er et »økonomisk motiv«, dvs. det at skabe »så stort et overskud som muligt«. Det andet er et »politisk motiv«, dvs. det at »bevare og udbygge herredømmet over produktionen«. Det er de samme to motiver som giver teknologien sin kapitalbetingede stofflige karakter, da den er »udformet på en bestemt måde for at opfylde de krav om rentabilitet og herredømme, som kendetegner vort samfundssystem.«

Efterhånden som gruppens motiv-diskussion skrider frem efterlades dagbladsejernes »økonomiske motiv« alene begrundet i driftsøkonomiens husholdningsbudgetfornuft. Gruppens ærinde er ikke den økonomiske analyse men den tekniske og politiske, som den udspiller sig i den åbne konflikt eller klassekampssituation mellem dagbladsledelser og typografer. I

denne kamp antager den ny teknik mere og mere våbnets form i hænderne på dagbladsejerne, og den bærende teknologiforståelse hos gruppen drejes derfor over i en forståelse af teknologien som »politisk teknologi«.

Uklart forbliver det dog, om denne teknologiopfattelse er almen eller om den politiske form teknologien antager er forbeholdt den extreme situation, hvor et massivt teknologiinput i produktionsprocessen står overfor en større mængde levende arbejde, som teknologien helt eller delvist skal erstatte. Med speciel reference til dagbladssætterierne fastslår gruppen, at »den ny teknik er politisk«, idet det er »hensigten med den ny teknik at overflødiggøre arbejdere, at spille arbejdergrupper ud mod hinanden, at kunne kontrollere arbejderne, osv., altsammen som led i forsøget på at bevare rentabiliten og forøge profitten«. Efter denne konstatering går gruppen igang med »kortlægning af den ny tekniks indførelse« i satsafdelingerne, som sammen med det efterfølgende afsnit, der er en kort gennemgang af tekniske forhold mv. på de udvalgte 13 dagblade, udgør hovedparten af rapporten såvel sidemæssigt, som indholdsmæssigt.

Tekstbehandlingen i satsafdelingen har 5 typer af arbejdsprocesser: *Genskrivning*, (journalisternes manus skal skrives ind i systemet); *Justering og orddeling* (linier i samme spaltebredde); *Sætning* (sætning af tekst i bly eller fotosats); *Korrektur* (korrekturlæsning/korrekturretning) og *Ombrydning* (satsen skal placeres i spalter og på sider med illustrationer, annoncer, fotos, etc.). Arbejdsprocessens opdeling i disse momenter er den samme for »gammel« som for »ny« teknik, og efter at have beskrevet arbejdsprocessen under den gamle teknik baseret på de manuelt betjente blysettemaskiner beskriver gruppen det eksemplariske, det typiske udviklings- og faseopdelingsforløb for den ny teknik. De styrende momenter i udviklingsforløbet og i overgangen fra en fase til den næste begrundes dels i teknikkens egen logiske procesudviklingskarakter, dels i driftsøkonomiske forhold, og dels i politiske forhold, såsom overvindelse af flaskehalse, og overvindelse af styringsog kontrolvanskeligheder. Ialt udskiller gruppen faseudviklingen i 5 hovedtempi, hver med sin karakteristiske ændring af de nævnte 5 typer arbejdsprocesser, hvis foreløbige slutpunkt efter de kumulerede ændringer nærmer sig det automatiske sætteri. Hertil er dog ingen danske dagbladssætterier endnu nået.

Gruppen mener, at denne teknologiske udviklingstendens på den ene side (bl.a. på grund af det massive kapitaludlæg til investeringer den vil fordre) vil tendere til en kapitalcentralisering i form af »bladfabrikker«. På

den anden side vil den helt ændre eller true med at ændre arbejdsforholdene for det typografiske arbejde og dermed reproduktionen af typografisk arbejdskraft. Det er om disse ændringer i arbejdsforhold og arbejdskraftreproduktion resten af rapporten handler.

Ændringer mht. ledelse og fordeling af arbejdet

Selv om dagbladsledelserne under den »gamle teknik« formelt havde retten til at lede og fordele arbejdet, så kunne de grafiske arbejdere reelt modvirke denne ret i den daglige arbejdssituation. Arbejderne havde – skriver gruppen – »gode muligheder for selv at tilrettelægge arbejdet indenfor de eksisterende tekniske og tidsmæssige rammer«, fordi ledelserne »kun i meget ringe grad har haft indsigt i hele den tekniske side af fremstillingen af aviser« (s. 66). Eksempelvis nævner gruppen, at denne, de grafiske arbejders »relative kontrol« over arbejdsprocessen især gjaldt spørgsmål som: »hvordan aviserne skal fremstilles«, »hvor hurtigt« og »hvem og hvor mange skal udføre arbejdet«.

Hvordan dette arbejdsproceskontrolforhold historisk er dannet og hvorfor dagbladsledelserne ikke har haft muligheder (»indsigt«) til at forhindre de grafiske arbejders relative kontrol over arbejdsprocesserne undersøger og besvarer gruppen knapt nok. Vi må nøjes med at fornemme at forklaringerne ligger i forhold, som er begrundet i selve arbejdsprocessens tekniske karakter, i der grafiske arbejders kvalifikationer, i deres faglige monopol på at formidle »det trykte ord« og i deres faglige styrke i det hele taget. Med andre ord et relativt kontrolmønster hvis opståen begrundes i en række tekniske og politiske forhold. Det forbliver dog et åbent spørgsmål, hvorfor dagbladsledelserne ikke, som andre ledelser af enkeltkapitaler i andre produktionssektorer, massivt i tidligere faser har nedbrudt dette kontrolmønster. Skyldes det, at ledelserne på dagbladene af objektive grunde har været forhindret i at opnå teknisk indsigt i produktionsprocessen, eller at arbejdsprocessen med hensyn til udparcellering af enkelte arbejds momenter i sætterierne er afgørende forskellig fra andre sektorer arbejdsprocesser, eller at de typografiske arbejdere har en sådan politisk styrke, at de har kunnet afvise ledelsernes indsigtsforsøg, eller at dagbladsledelserne simpelthen »driftsøkonomisk« har kunnet leve og leve godt uden »herredømmet« over arbejdsprocessen, og at denne forklaring muligvis er begrundet i avisen som en særlig vare, hvis afsætning i højere grad beror på indholdets karakter/journalistisk kvalitet og i mindre

grad på avisens pris. Gruppen tager ikke disse nærliggende spørgsmål op til en detaljeret diskussion, men man fornemmer at den hælder til en forklaring gående på de grafiske arbejders faglige og politiske styrke sammenholdt med den »gamle tekniks« særlige karakteristika.

Kampen om herredømmet over arbejdsprocessen – som gruppen anskuer det – førte på et tidspunkt til at dagbladsledelserne greb til det middel at »funktionsspecialisere«, dvs. til en opdeling af arbejdsprocessen i større eller mindre kontinua af arbejds momenter, bl.a. på dagbladene for at svække de grafiske arbejders styrkeposition og med henblik på en intensivering af arbejdet. Eksempler på funktionsspecialiseringen er opsplittningen af funktioner som annoncesættere, korrektursættere, ombrydere, osv.

Tilsyneladende betragter gruppen ikke denne funktionsopsplittning som en forløber og *nødvendig* betingelse for den ny tekniks udformning og indsættelse, idet man konkluderer, at funktionsopsplittningen ikke førte til et tilfredsstillende resultat for dagbladsledelserne. »Således lykkedes det ikke arbejdsgiverne at erstatte de grafiske arbejders organisering med deres egen, sådan som det var hensigten. Arbejdsgiverne startede derfor en ny offensiv, som skulle have til formål at fjerne *grundlaget* for arbejderens styrke. Arbejdsgivernes primære våben i denne offensiv er den ny teknik« (s. 70). Vi får heller ikke en forklaring på, hvorfor arbejdsgivernes strategi mislykkedes, men må tro at det skyldes, at de ikke var stærke nok over for typografernes samlede magt.

Med den ny teknik – som gruppen hermed introducerer i herredømmes diskussionen – er der imidlertid tegn på, at arbejdsgiverne har vinden i ryggen. Den truer ganske med at opløse de gamle klassekampspositioner i dagbladssætterierne, simpelthen fordi den ene part sparkes ud af porten, eller i hvert fald næsten. Nu kan ledelserne bestemme, hvordan avisen skal fremstilles (beslutningerne indkodes i maskinen eller lægges over til bladfunktionærer), hvor hurtigt den skal fremstilles (fordi maskintakten løsriveres fra det levende arbejds arbejdstakt), og hvem der skal udføre arbejdet (ufaglært arbejde eller journalistarbejde). Positionerne og styrkeforholdet i den lokale klassekamp er gennem den genistreg der hedder ny teknik ganske vendt op og ned – eller truer med at gøre det, ifølge gruppens mening. »Det, at kontrolmulighederne fjernes fra arbejderne, bygger altså på, at de forskellige arbejdsled overtages af maskiner og indbygges i dem. Det gøres *uoverskueligt*, hvor tingene foregår og hvordan ... Når arbejdet er uoverskueligt for typograferne, og det samtidig er overskueligt for ledelsen, ja

så har samme ledelse betingelserne for at intensivere arbejdet, ligesom arbejderne har tilsvarende dårligere betingelser for at sætte sig til modvægt heroverfor ... Det fælles faglige udgangspunkt, som tidligere har givet de grafiske arbejdere en fælles faglig identitet, vil ikke mere have et egentligt materielt grundlag. *Uoverskueligheden kan altså komme til at betyde en svækkelse af de grafiske arbejders styrke ...*« (72-74)

Ændringer mht. de typografiske kvalifikationer

I og med at den ny teknik i dagbladssætterierne overtager en række manuelle, håndværksmæssige arbejdsfunktioner overtager den også en række af de til arbejdsfunktionerne knyttede og samhørende kvalifikationer som tidligere fulgte det levende arbejde. De typografiske kvalifikationer bliver til en kvalitet ved maskineriet, og rejser på ny spørgsmålet om hvem der skal udføre det tilbageblevne levende arbejde, og hvilken karakter dette arbejde har afhængigt af hvilken udviklingsfase den ny teknik befinder sig på. Gruppen finder at, »mens det således er tydeligt, at der stilles andre og mindre omfattende kvalifikationskrav til de grafiske arbejdere, som udelukkende skal *betjene* maskinen, så vil udviklingen af ny teknik nødvendigvis gøre, at der uddannes en gruppe af teknikere med et indgående kendskab til den ny teknik. Denne gruppe af teknikere skal varetage de mere komplicerede funktioner, som for eksempel udvikling af indkodningsprogrammer, tilpasning af maskinanlæggene, foretage reparationer samt sikre, at tilrettelæggelsen af arbejdsgangen sker mest rationelt« (s. 77-78). Gruppen nævner endvidere at samme spaltning i kvalifikationskravene objektivt set vil forøge mulighederne for såkaldt »piratvirksomhed«, fordi de tekniske muligheder tegner sig således, at der stort set kan produceres aviser uden typografiske fagarbejdere. Dette øger igen konkurrencen mellem arbejderne, vanskeliggør den faglige organisering og bibeholdelse af det faglige monopol på typografisk arbejde samt truer med at sænke prisen på arbejdskraften i disse arbejdsprocesser.

Ændringer mht. beskæftigelse

Den ny teknik nedbringer på den ene side behovet for den absolutte mængde levende arbejde og ændrer på den anden side behovet for arbejdskraftskvalifikationer i spaltningsprocessen mellem de- og rekvalifikation. Den

typografiske arbejdskraft er således truet på såvel sin mængde som på sin art. Gruppen gennemgår beskæftigelsesudviklingen på de 13 dagblade, men kan konstatere at der endnu ikke er nogen helt klar udviklingstendens for det forventede fald i antallet af typografiske arbejdere. Tværtimod er der i flere lokale tilfælde tale om en stigning i antallet, men stigninger synes kun at være kortvarig begrundet i indkørvingsvanskeligheder med den ny teknik. Således synes det at være almindeligt, at de sidst ansatte typografer ikke er omfattet af de lokalt indgåede trykhedsaftaler. En anden forklaring på stigningen i antallet af beskæftigede angives at være en stærk stigning i dagbladstrykkeriernes civiltryksopgaver, hvilket naturligvis truer beskæftigelsen på civiltrykkerierne. Antallet af beskæftigede er i nogle tilfælde allerede løsrevet fra produktionsmængden. Således viser gruppen i et eksempel hentet fra dagbladet Aktuelt, at hvis den producerede mængde idag skulle produceres med gammel teknik, så skulle der være ansat tre gange så mange typografer som de 75, der var ansat da gruppen skrev sin rapport.

(Som eksempel på denne udvikling kan vi give nogle tal fra BRD. I de seneste fem år er: omsætningen i den grafiske branche steget fra 10 til 15 mia. DM, der er 35000 færre arbejdere beskæftiget, lønomkostningerne som del af den samlede omsætning i den grafiske branche er faldet fra 37% til 33%. Endelig er arbejdskraftproduktiviteten steget kraftigt, idet en arbejder for at producere en given værdistørrelse målt i 1000 DM skulle arbejde 29 timer i 1972 mod 17½ time i 1976. Bemærk dog, at der er tale om »løbende pris«).

Hvad bør der gøres?

Efter således at have trukket skyerne kraftigt sammen over hovederne på de grafiske arbejdere på dagbladssætterierne materialiseret gennem den ny teknik stiller gruppen sig det spørgsmål: Hvad bør der gøres? Hvad kan strategien være for de grafiske arbejderes kamp?

Indledningsvis gør gruppen opmærksom på, at man må skelne mellem den langsigtede og den mere kortsigtede, dagsaktuelle kamp. Den langsigtede kamp er kampen om et socialistisk samfund, hvor eksempelvis teknologien dels vil have en anden stofflig udformning og dels vil fremtræde og virke som udviklingen af samfundsmæssig rigdom og rigdom for producenterne, og ikke som nu, som »et middel til undertrykkelse af arbejderen«

(s. 96). Denne kamp – skriver gruppen – »kan synes uendelig lang«, men er indeholdt som delmomenter også i den mere kortsigtede aktion: »På kort sigt drejer kampen for de grafiske arbejdere sig i høj grad om at forhindre disse planlagte virkninger, som den ny teknik har på arbejdsbetingelserne. Det er en kamp, hvor de grafiske arbejdere må hindre, at produktionen bliver uoverskuelig, at der fyres arbejdere, at der sker en intensivning af arbejdet, at arbejdsmiljøet forringes og at lønnen sænkes ... På lang sigt er det i det hele taget et spørgsmål om menneskers forhold til teknikken. De grafiske arbejdere, vi har snakket med under arbejdet med denne rapport, har fremhævet, at man på et tidspunkt må komme så langt, at maskinerne udformes ud fra menneskers behov og ikke ud fra en yderligere styrkelse af arbejdsgivernes økonomiske og politiske position ...« (s. 103)

Her standser gruppen dog ikke. Man hopper et lille trin ned fra generaliteten og sammenfatter sin egen opfattelse med de erfaringer der allerede er høstet i den mere kortsigtede kamp omkring den ny tekniks virkninger på produktionsbetingelserne. Her fremholdes det, at kan typograferne bevare den »relative kontrol« over arbejdsprocessen, så vil det igennem denne kontrol også være muligt at modvirke de kvalifikationsprocessen og frisættelsesprocessen. Derfor bliver kontrolproblematikken et strategisk vigtigt område for den faglige kamp. Vi skal afslutte denne korte gennemgang af rapporten med eksempelvis at referere gruppens forslag til faglig strategi på dette område:

»- at de grafiske arbejdere allerede *inden* beslutningerne om indførelse af ny teknik kræver og får indflydelse på, om der skal indføres ny teknik og i givet fald hvilke maskiner, der skal anvendes, og hvordan de skal opstilles.

– at man fastholder, at de beslutninger, der skal træffes i hele produktionsforløbet, fortsat skal træffes af de grafiske arbejdere. Det er alt lige fra den mindste detalje om skrifttype og -størrelser til spørgsmål om lay-out, hastighed, fordeling af arbejde, osv.

– at de grafiske arbejdere alle uddannes i, ikke alene *betjeningen* af den ny teknik, men også i *forståelsen* af hele opbygningen, udformningen og indretningen af de nye maskiner. På de fleste aviser oplæres man udelukkende i lige præcis de funktioner, som er de allermost nødvendige for, at maskinerne kan køre.

– at man skiftes til at arbejde ved alle de forskellige funktioner, således at man hos alle skaber et overblik over den samlede produktionsproces. Naturligvis må en sådan jobrotation tilrettelægges af de grafiske arbejdere selv og ikke af ledelsen, ligesom det er vigtigt, at jobrotation skemalægges,

så den ikke kan misbruges af ledelsen til en udnyttelse af »ledige stunder««. (s. 98)

Det skal for fuldstændighedens skyld nævnes, at gruppen uddyber disse strategiteser samt at den gør opmærksom på, at deres beskrivelse »ikke er fyldestgørende, hverken for de grafiske arbejdere eller arbejderklassen i det hele taget« (s. 97).

Ny teknik på dagbladene som fagkritisk rapport

Gruppens arbejde er et af de seneste skud på stammen af fagkritiske rapporter, hvor forgængerne er rapporter som Malerrapporten, Linoleumsrapporten, Lærlingerapporten, diverse arbejdsmiljørapporter m.fl. Disse rapporter har udviklet sig fra et produkt, der i vid udstrækning blev til på universiteterne og de højere læreanstalter uden deltagelse af de berørte, frem til rapporter hvor de »undersøgte objekter« ophørte med at indtage en passiv position i undersøgelsesprocessen. Kort sagt, forsker- og studentergrupperne arbejdede på de lønarbejdergruppers betingelser, hvis problemer skulle kortlægges og hvis branche skulle analyseres nærmere økonomisk, teknologisk, osv. Denne sidste type af fagkritiske rapporter tager i langt højere grad udgangspunkt i at etablere en bredere forståelse af en given branches eller arbejdsplads totale problemer, dens nationale/internationale økonomiske eksistensbetingelser, dens specifikke teknologiske problemer, de specielle miljømæssige farer virksomhedernes produktionsteknologi frembyder, de fagpolitiske modforholdsregler dens tillidsmænd, sikkerhedsrepræsentanter og øvrige arbejdere må gribe til for aktivt at styre hele dette kompleks. *Ny teknik på dagbladene* har intentioner om at placere sig i denne sidste kategori af fagkritiske rapporter.

Som det allerede under gennemgangen af rapportens indhold blev antydnet, finder vi at der rejser sig en række formidlingsproblemer, som dels skyldes indholdsmæssige – måske selvpålagte – begrænsninger, og dels er sammenhængende med den primære »brugerkreds« rapporten henvender sig til.

Ny teknik på dagbladene som fagkritisk rapport blev diskuteret på et møde mellem gruppen og nogle grafiske arbejdere. Fra mødet – som er refereret i Dansk Grafia 11-12/78 – hedder det bl.a.: »Det er ingen hemmelighed, at der blandt arbejdere findes en del skepsis over for studenter. Men denne bog viser, at en gruppe studenter har udført et stykke arbejde til gavn for arbejderklassen. Det er først i de senere år, at fagbevægelsen har indledt et aktivt samarbejde

med studenter. Det skal prioriteres meget højt. I andre lande har samarbejdet fungeret i mange år. Men det skal understreges, at samarbejdet først og fremmest skal ske på arbejdernes betingelser. Det skal være sådan at arbejderne er med allerede ved fastlæggelsen af de opgaver, der skal tages fat på.«

»Jeg er også glad for, at der endelig er gennemført en undersøgelse af den grafiske industri, som er typografvenlig. I alle de undersøgelser, der er gennemført hidtil, er typograferne ikke blevet inddraget ... Når vi har mulighed for at samarbejde med studenter om undersøgelser, der kan forbedre vore arbejdsforhold, skal vi sandelig også gøre det.«

»For mig har dette arbejde været med til at sætte mig i gang med at skaffe mig mest mulig viden om den nye teknik. Jeg tror også at den færdige bog kan virke igangsættende for mange andre. ... Vi skal ikke være maskinstormere. Men hvis den nye teknik rettes direkte mod arbejderne og betyder massearbejdsløshed, er det et spørgsmål, hvilken holdning vi skal have til de nye maskiner. Vi må i hvert fald søge at skaffe os indflydelse på den måde, som teknikken bliver brugt på.«

»Det er også vigtigt, at det gennem bogen er muligt at skaffe sig kendskab til, hvad der sker på andre arbejdspladser end ens egen. Det er en væsentlig forudsætning for en kvalificeret debat om disse spørgsmål.«

»Bogen kan bidrage til, at vi kommer igang med de nødvendige diskussioner om vor holdning til den ny teknik. Der er selvfølgelig ingen løsninger i bogen på, hvordan vi får fod på den nye teknik, men »blot« anvisninger på, hvor vi skal sætte ind for ikke at blive fuldstændigt smadret af den teknologiske udvikling. I sidste ende er det et politisk spørgsmål. Vi må se i øjnene, at den tekniske udvikling ikke kan komme arbejderklassen til gode i dette samfund. Her kan vi kun føre reformpolitik. Der kan ikke gøres noget virkeligt dybtgående, før vi har gennemført en samfundsændring.« (Citater fra de grafiske arbejdere.)

Det fremgår af mødeindlæggene, at de grafiske arbejdere hæfter sig ved, at rapporten er et »typografvenligt arbejde«, at den er et udtryk for et eksemplarisk »tæt samarbejde mellem Dansk Typograf-Forbund (DTF) og de studerende«, at den formidler viden om den ny teknik til grafiske arbejdere (!), og at den kan bruges som håndbog/opslagsbog til formidling af et sammenhængende kendskab om de generelle og lokale tekniske udviklingsstadier på dagbladene.

Det fremgår ligeledes implicit af diskussionen, at rapporten forbavsende nok opfattes som en vigtig igangsætter af diskussion blandt de grafiske ar-

bejdere om, hvordan man skal forholde sig til den ny teknik. Forbavsende, fordi det forekommer at være på et mildt sagt sent tidspunkt at starte denne diskussion. Diskussionen har tilsyneladende ikke tidligere haft høj prioritet i DTF at dømme efter forbundets faglige strategi mht. ny teknik på dagblade-
ne. Til trods for at den ny teknik jo ikke længere kan siges at være dugfrisk.

Ligesom en række andre indholdsmæssige problemer i gruppens rapport, f.eks. omkring gruppens undertiden politologiske opfattelser af økonomiske og teknologiske drivkræfter – sandsynligvis en følge af rapportens delvis driftsøkonomiske tilgang – er det også bemærkelsesværdigt at rapporten ikke behandler DTF's manglende faglige strategi over for den nye teknik. *DTF er indholdsmæssigt ikke til stede hverken implicit eller explicit i rapporten*, når bortses fra det selvskrævede forord. Vi formoder, at gruppen har haft taktiske grunde til denne udeladelse, dels fordi DTF derfor nødvendigvis måtte udsættes for en grundlæggende kritik, og dels fordi gruppen derfor ville have haft vanskeligt ved at gennemføre sit samarbejde med menige forbundsmedlemmer. Det har gruppen sandsynligvis vurderet som uklogt i sin studie- og arbejdssituation, men for os andre »udenforstående« er det klart utilfredsstillende, at den fagforeningsmæssige diskussion helt er undladt. Hvordan forestiller gruppen og de grafiske arbejdere sig at kampen om »kontrol« med den ny teknik skal foregå: skal den foregå igennem de nuværende faglige organisationsledelser?

DTF står i en presset situation. Til trods for en principiel tilslutning til »nødvendigheden af samfundets og dermed arbejdernes medindflydelse på produktionen« (fra DTF's målsætning) er det så som så med det offensive i DTF's teknologipolitik. DTF spiller stadig den forbløffede iagttagere, der konstaterer, at den grafiske industri teknologisk set har stået stille i 500 år, hvorefter den ny teknik på arbejdsgivernes foranledning vælter ind over branchen i løbet af 60'erne og 70'erne. Hvorfor strammede DTF ikke ballerne for 10-15 år siden?

Rapporten mangler forklarende ord om forbundets reformistiske strategi overfor arbejdsgivernes interesser. (For den sags skyld også overfor Socialdemokratiets interesser ... jf. f.eks.: »spørgsmålet om økonomisk og industrielt demokrati må løses ad faglig vej« og »Socialdemokratiets ØD-forslag udretter intet isoleret« – (udtalelser fra DTF's delegeretmøde i 1973). Der mangler ligeledes diskussion omkring den internationale krises altafgørende betydning for teknologieksplosionen, om forbundets alt for sene interesse for at udforme en radikal teknologipolitik, om DTF's vaklende strategi overfor

forbund i Grafisk Kartel, overfor H.K. m.fl. med hensyn til en fælles beskæftigelsespolitisk front vendt mod den grafiske industris arbejdsgivere.

Rapporten mangler at behandle disse spørgsmål, selv om det i det sidste kapitel *De grafiske arbejders kamp* ville have været et oplagt sted at tage denne diskussion. De økonomiske udviklingstendenser er nødvendige at medreflektere i teknologidiskussionen, og denne nødvendighed bliver ikke mindre af, at gruppen betoner det »politiske« aspekt ved den ny teknik så kraftigt.

Selvfølgelig er det ikke kun forbundsstyrelsen i DTF, der giver sig af med at diskutere disse ting. Aktivitetsniveauet er højt ude omkring i de enkelte afdelinger efter de mange aktioner sidste og forrige år, og det er her svarene, de konkrete modforholdsregler skal formuleres, så meget mere som DTF har kørt en forsigtig og tilbageholdende strategi.

BT-klubbens fortsatte kamp om f.eks. bemandingsregler; aftaler i fotosatsudvalg om anciennitet, arbejdstider, miljø; dannelsen af én brancheklub for hele satsfremstillingsområdet og udflytningsaftaler er eksempler, der kunne have bidraget til at gøre rapporten mere fagpolitisk relevant. Som landet ligger må vi, som allerede nævnt, stille os tilfreds med rapportens anvisninger af mere generel karakter: øget information før ændringerne får karakter af et *fait accompli*, suverænitet med hensyn til planlægningen af produktionsforløbet, øget og mere relevant uddannelse (også efteruddannelse), arbejdertilrettelagt jobrotation samt flere møder mellem klubberne på de forskellige dagblade.

Analysen af teknologiudviklingen

Rapportens teknologiopfattelse udspringer som sagt af det forhold, at »den nye teknik ønskes indført af dagbladsejerne ud fra to hovedmotiver« ... dels et økonomisk motiv og dels et politisk motiv. »Det er ikke to motiver, som kan adskilles, idet det at bevare kontrollen og dermed herredømmet over produktionen er et middel til fortsat økonomisk styrkelse.« (s. 13).

Men er understregningen af teknologiudviklingens politiske aspekt blot en eufemisme for at teknologiudviklingen aktivt kan styres (forsøges styret) via *fagpolitiske* aktioner? Gruppens kunstgreb med at skille politik og økonomi ad, for så igen at kæde dem sammen i en gensidigt afhængig relation forbliver på et underligt postulatorisk niveau. Den teknologiske udvikling er underlagt flere dialektiske udviklingsbetingelser.

Den verdensomspændende kapitalistiske krise stiller krav om øgede rationaliseringer, der får visse specifikke udtryk indenfor dagbladssektoren (= kraftig satsning på ny teknologi, hvilket på længere sigt vil nebringe lønudgifterne). Vekselvirkende hermed sker der en generel d.v.s. samfundstotal politisk højredrejning, der som ét af sine specifikke udtryk får forskellige krav om en mere effektiv bekæmpelse af den venstreorienterede del af arbejderklassen (herunder også fagforbund som DTF). Hvis DTF og den øvrige fagbevægelse ikke griber til økonomiske og fagpolitiske modforholdsregler, kan resultatet af disse udviklingslinier meget let blive: øgede styringsmuligheder for ledelsen og mindre overblik over deres arbejds-situation hos arbejderne på grund af træthed, nedslidning, atomisering.

Derfor virker det også vagt, at gruppen ikke forholder sig mere kritisk til DTF's teknologipolitiske linie. I rapporten kommer det til at fremstå, som om DTF opfordrer til, at det vigtigste skridt fremover er, at foretage endnu flere undersøgelser, der viser at rationaliseringer i kølvandet på den internationale krise nedslider, kvæster og ødelægger et utal af industriarbejdere og deres familier (s. 6). Det turde dog være en af de efterhånden velkendte samfundsmæssige sammenhænge, som selv DTF's styrelse har indarbejdet. Lad os ikke vade mere i »den enkelte arbejders problem«, men få en løbende diskussion af hvilke fagpolitiske forholdsregler, der skal tages i anvendelse som modoffensiv overfor både den teknologiske og den sociale/økonomiske udvikling i almindelighed. Således at flere end »den enkelte« overlever de kommende år.

Formelt set er DTF gået igang med at udvikle en teknologipolitik, selv om det er sket sent (og måske med for dårlige kort på hånden). Der er således ved at komme gang i koordineringsudvalget (otte-mandsudvalget) mellem arbejdsgiverorganisationerne og fagforbundene indenfor den grafiske branche, der skal forsøge en forhandlingsløsning på de problemer, der rejser sig ved indførelsen af den ny teknik. Der er via dette udvalg opnået enighed om at nedætte et fælles uddannelsessekretariat, der skal tage sig af administrative og samordnende opgaver omkring uddannelsesplaner samt sørge for kontakt til ministerier, skoler og lærere. Udvalget foranstalter analyser af efteruddannelsesbehovet indenfor forskellige delbrancher; det diskuterer det meget vigtige og »varme« faggrænsespørgsmål; det har fået pustet liv i det skindøde *Grafisk Erhvervsudvalg* (nedsat i 1975, første møde i 1978) på trods af arbejdsgivernes vægring ved at diskutere problemer omkring virksomhedernes kreditgivning og hensigtsmæssigheden af

investeringerne i teknisk udstyr. Endelig udarbejder koordineringsudvalget prognoser for det fremtidige behov for arbejdskraft i den grafiske industri. Men dette kan kun betragtes som en mulig begyndende udvikling af DTF's teknologipolitiske platform. Disse forhold hverken nævnes eller vurderes dog i rapporten.

På ét sted i rapporten går gruppen ind på en mere givende analyse af teknologiudviklingen, nemlig i afsnittet *Ledelse og fordeling af arbejdet*. Her opstilles en analysemodel, der er i skarp modsætning til gruppens iøvrigt meget pessimistiske syn på konsekvenserne af den nye tekniks indførelse. Gruppen introducerer her en opdeling omkring begreberne ledelsesret og ejendomsret, der netop viser hvor central de grafiske arbejderes faglige kamp er for hele arbejderklassens kamperfaringer. De grafiske arbejdere har nemlig som tidligere nævnt i lang tid befundet sig i en situation, hvor de på den ene side er uden ejendomsret til deres konkrete produktionsmidler, mens de på den anden side har tilkæmpet sig en reel ledelsesret over deres konkrete arbejdsproces. Her ligger et vigtigt aspekt til forståelsen af problemernes voldsomme karakter i den grafiske branches udvikling. Hvis gruppen havde udbygget denne analyse, ville de lettere kunne have forholdt sig til det centrale punkt: de grafiske arbejderes fortsatte faglige kamp under den nye tekniks betingelser. Vi tænker her på, at gruppen ret ensidigt sætter lighedstegn mellem avanceret teknik på den ene side og kontrol, styring, udbytning af arbejderne i den grafiske branche på den anden side. Imidlertid har kontrollen altid eksisteret f.eks. kan teletypeoperatører (d.v.s. gammel teknik) udmærket kontrolleres med hensyn til deres produktivitet via personlige koder etc. Ligeledes har de enkelte delbrancher i dagbladssektoren altid haft et vidt forgrenet net af gensidig information, samarbejde omkring den daglige arbejdsgangs tilrettelæggelse, og der er ingen grund til at tro at disse aktiviteter standses eller nedtrappes. Den ny teknik er både avanceret og sårbar, og sårbarheden kan udnyttes af arbejderne i den faglige kamp.

Konkluderende bemærkninger

Gruppen har set det som sit udtrykte formål *at formidle* en forståelse af og en forklaring på de generelle problemer, som den ny teknik påfører de grafiske arbejdere. Men tilsyneladende er *formidlingsproblemet* andet og mere

end et pædagogisk problem. I hvert fald mener vi, at rapporten til tider går uden om problemer, som burde være medtaget i den forståelse man ønsker at formidle.

- vi har nævnt det flydende sæt af forklaringsvariable og den skiftende økonomiske og politiske pointering af dagbladsledelsernes »motiver« for at indføre ny teknik,

- vi har nævnt rapportens vaklen mellem almene totalkapitalbetragtninger og enkeltkapital/driftsøkonomiske betragtninger,

- vi har nævnt at gruppen undlader at behandle den grafiske branche som en del af den totale branchestruktur,

- vi har nævnt den skrigende tavshed omkring DTF's manglende strategi, og en behandling af hvad dette afgørende problem må betyde for medlemmernes faglige kamp.

Vi mener at rapporten igennem sine analytiske og organisatoriske mangler i nogen grad svigter de grafiske arbejders sag. Ved kun at formidle en partiel forståelse af teknologiens kapitalbetingede udvikling, og ved helt at undlade omtale af den manglende eller reformistiske fagforeningsmæssige forståelse af samme udvikling, formidles ingen afklaring af, hvad det er for kræfter de grafiske arbejdere skal op at stå imod. Vel at mærke hvis de vil forbinde deres lokale aktuelle kampe med en forståelse af arbejdernes kampbetingelser hen mod et socialistisk samfund. Når gruppen derfor skriver, at det gælder om at forbinde kampniveauerne, bliver det stående som en isoleret paroleform, som et spørgsmål om politiske holdninger uden nødvendig indsigt.

Vi mener nok at rapporten har værdi for de grafiske arbejdere f.eks. fordi den har samlet et overblik over de tekniske udviklingsfaser på de danske dagblade, et arbejde som er nødvendigt baggrundsmateriale for en offensiv faglig kamp.

Vi mener også, at det er legitimt at udfylde et sådant videnshul, selv om det i rapportkonteksten får den paradoksale effekt, at det på en vis måde samtidigt legitimerer DTF's undladelser, undladelser som rapporten alligevel ikke kan erstatte. Men rapporten intenderer mere end at være en teknisk statusrapport og håndbog. Den vil samtidigt forstå, forklare og formidle bagvedliggende bevægelser og nødvendigheden af den socialistiske kamp. Netop her er det, at vi ikke synes, at rapporten løfter de grafiske arbejders diskussion væsentligt ud over kampen for at sikre så mange arbejdspladser for egne medlemmer som muligt, under den ny tekniks forværrede repro-

duktionsbetingelser. At socialistisk kamp i lige så høj grad er en intern socialistisk kamp i fagforeningerne, som det er en kamp mod kapitalen er tilsyneladende en ganske fremmed tanke for gruppen.

Eller måske er tanken ikke fremmed. Forklaringen på fraværet af f.eks. kontroversielle faglige spørgsmål kan som tidligere sagt også skyldes »gustent overlæg«, en effekt af rapporttaktiske overvejelser. Måske har gruppen følt, at valget stod mellem en fra de grafiske arbejdere organisatorisk extern, løsrevet fagkritisk rapport eller en internt sanktioneret og delvis mangelfuld, men forsvarlig rapport på de grafiske arbejderes betingelser. At det så i stedet er gået hen og er blevet en rapport på DTF's betingelser er en beklagelig men måske nødvendig erfaring for gruppen at gøre.

Hvad skal socialistiske grafiske arbejdere stille op med en organisationsledelse, som f.eks. siger: »Vi kræver at folketinget stiller de nødvendige midler til rådighed for efteruddannelse og omskoling af vore medlemmer, *i takt med den tekniske udvikling.*« (Grafisk kartels repræsentantskabsudtalelse 3.3.78). Indirekte og mod sin vilje bliver rapporten DTF's forlængede arm.